

Małgorzata Rosińska

Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu
The Nicolaus Copernicus Public Provincial Library in Toruń
Öffentliche Woiwodschaftsbibliothek – Kopernikus Bücherei in Toruń
e-mail: rosik1@vp.pl

folia
toru
nensia

C

zy biblioteka jest instytucją pedagogiczną?

Podstawę rozwoju społeczeństwa stanowi system oświatowy. Zarówno w okresach wojen, jak i w czasach niepodległości następował wśród społeczeństwa rozwój życia naukowego i kulturalnego. Powstawały szkoły na różnych poziomach nauczania, a co za tym idzie wzrastało zapotrzebowanie na słowo drukowane. Systematycznie rosły nakłady książek, żywiłowo rozwijało się czasopiśmiennictwo¹.

Wraz z odbudową znaczenia książki powstają w kraju liczne biblioteki, dzięki którym w coraz większym stopniu zdobycze naukowe i kulturalne docierają do szerokiego odbiorcy. Wzrost instytucji kulturalno-oświatowych przyczynia się do podniesienia poziomu umysłowego i kulturalnego, a w konsekwencji również do szerszego uczestnictwa społeczeństwa w życiu politycznym, gospodarczym i kulturalnym. Stworzenie sieci bibliotek wyposażonych w bogate księgozbiory jest istotnym warunkiem rozwoju czytelnictwa. Zadaniem bibliotek – zgodnie z ustawą o bibliotekach – jest gromadzenie, opracowywanie i przechowywanie zbiorów, a także ich udostępnianie. Warto w tym miejscu zauważyć, że biblioteka to nie tylko magazyn książek, to cały system, w którym książka jest jednym z elementów. Bibliotekarze, pozaksiążkowe zbiory informacyjne, zespół metod i środków przyjęty dla określonych celów i wreszcie czytelnicy tworzą obszar dla integracji środowiska, dla rozwijania określonych zainteresowań, przygotowują się do życia².

Jedną z propagatorek biblioteki była Helena Redlińska, twórczyni szkoły naukowej w dziedzinie psychologii społecznej. Oprócz pracy zawodowej wykładowcy, zajmowała się także organizacją bibliotek i popularyzacją czytelnictwa. W ciągu całego życia Helena Redlińska była aktywna w stowarzyszeniach naukowych i organizacjach społecznych, takich jak Związek Bibliotekarzy Polskich, a także Polska Akademia Umiejętności, czy też Polskie Towarzystwo Pedagogiczne³.

Helena Redlińska wyodrębniła trzy instytucje „krążenia książek”: rodzinę, szkołę, bibliotekę. Podejmowane przez nią prace i badania miały na celu wzbogacanie wiedzy o książce i człowieku oraz dostarczenie wskazań dla działalności pedagogicznej i wydawniczej. Szczególną uwagę poświęciła działalności

¹ *Dzieje Polski*, red. J. Topolski, Warszawa 1978, s. 527.

² K. Materska, *Biblioteka – edukacja*, Warszawa 1993, s. 14.

³ I. Lepalczyk, *Pedagogika biblioteczna Heleny Redlińskiej*, Łódź 1974, s. 12.

oświatowej prowadzonej w różnego rodzaju placówkach i instytucjach kulturalno-oświatowych, a wśród nich bibliotekom jako instytucjom oświaty pozaszkolnej i oświaty dorosłych. W swojej książce *Książka wśród ludzi* twierdzi, że brak współpracy z innymi placówkami organizującymi samokształcenie i rozrywki oraz niedostateczne relacje z czytelnikami prowadzi do zmniejszania możliwości oddziaływania wychowawczo-oświatowego bibliotek. Zagadnienia dotyczące bibliotekoznawstwa, kształcenia bibliotekarzy i badań czytelnictwa Helena Redlińska rozpatrywała na tle teorii i praktyki pedagogiki społecznej, a ściślej teorii oświaty i kultury, czemu dała wyraz w swojej twórczości, która to wzbogaciła dorobek pedagogiki bibliotecznej.

Podobną wizję pracy bibliotekarza i bibliotek kreślili w swoich pracach inni badacze zagadnień pedagogiki bibliotecznej i równocześnie bibliotekarze, między innymi Maria Walentynowicz i Jadwiga Andrzejewska⁴.

Od współczesnego bibliotekarza wymaga się nadto czynnego włączenia się do obiegu informacji i aktywnej działalności informacyjnej⁵. Biblioteka pełni wobec swoich czytelników funkcje edukacyjne, wychowawcze, oświatowe. Powinna ułatwiać czytelnikom wypracowanie własnego stosunku do literatury i możliwości samokształcenia. Pod pojęciem funkcji edukacyjnej należy rozumieć działanie, cały zespół zadań do wykonania, pewien zakres obowiązków, jakie wykonuje bibliotekarz w swojej działalności. „Funkcja w sensie pedagogicznym oznacza wychowanie organizowane w zależności od potrzeb środowiska, społeczeństwa, zainteresowań oraz indywidualnych właściwości psychicznych i fizycznych wychowanka”⁶. Funkcja edukacyjna biblioteki przejawia się nie tylko jako działalność intencjonalna, kształtująca osobowość czytelnika według przyjętych z góry założeń, lecz także w oddziaływaniu nieuświadomionym lub mimowolnym⁷.

Biblioteki publiczne pełnią w systemie edukacji funkcję – obok systemu szkolnego i systemu kształcenia ustawicznego – wychowania równoległego (paralelnego), przez co stały się ważnym elementem wspierającym działania kształcąco-wychowawcze szkoły⁸.

Biblioteki publiczne stanowią często jedyną placówkę dostępną użytkownikom po ukończeniu nauki szkolnej. Trudno więc odmówić współczesnym bibliotekom publicznym realizowania funkcji kształcąco-wychowawczych. Funkcje te pełnią poprzez:

- rozbudzanie i rozwijanie potrzeb czytelniczo-informacyjnych,
- kształtowanie naukowego poglądu na świat,
- tworzenie warunków do samodzielnego zdobywania, poszerzania, pogłębiania i utrwalania wiedzy,
- rozwijanie zdolności i predyspozycji twórczych,
- kształtowanie kultury czytelnika⁹.

⁴ Z. Żmigrodzki, *Bibliotekarstwo*, Warszawa 1994, s. 256–257.

⁵ Ibidem, s. 14.

⁶ H. Gąsior, *Miejsce i rola placówek wychowania pozaszkolnego w nowym modelu edukacji narodowej*, *Studia Pedagogiczne*, 1975, z. 33, s. 127.

⁷ K. Materska, *Biblioteka – edukacja...*, s. 14.

⁸ K. Materska, *Biblioteka publiczna w systemie edukacji równoległej*, [w:] *Biblioteka i informacje w systemie edukacji*, red. M. Drzewiecki, Warszawa 1993, s. 53.

⁹ Ibidem, s. 58.

Zgodnie z ustawą o bibliotekach założono, że „biblioteki publiczne służą rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych w społeczeństwie oraz współdziałają w upowszechnianiu wiedzy i rozwoju kultury”¹⁰. Jak widać, głównym determinan-tem funkcji biblioteki są tzw. potrzeby czytelnicze i ich rozwijanie, bądź zaspoka-ianie.

Już w drugiej połowie XIX w., wraz z rozwojem bibliotekarstwa powszech-nego kształtuje się typ bibliotekarza-pedagoga, doradcy czytelnika, przewodnika po świecie książki, którego głównym ośrodkiem zainteresowania staje się czytel-nik¹¹. Biblioteki publiczne uczestniczą w organizacji czasu wolnego, wypełniając tym samym jedną z ważniejszych swoich funkcji, tj. funkcję opiekuńczo-wycho-wawczą. Organizacja czasu wolnego powinna sprzyjać odpoczynkowi, podnie-sieniu wykształcenia i kultury ogólnej, wzmocnieniu zdrowia i fizycznego roz-woju. Warto zaznaczyć, że uczenie się poprzez lekturę powoduje trwałe i łatwe przyswojenie wiadomości, ponieważ umożliwia czytanie w dowolnym miejscu i w dowolnym czasie, pozwala na zachowanie własnego tempa pracy i dobór materiałów według indywidualnych potrzeb i zainteresowań. W tym kontekście możemy powiedzieć o pedagogicznych aspektach książki, która niejako pełni funkcję podręcznika. Truizmem jest stwierdzenie, że biblioteka stanowi naturalny grunt, na którym wspiera się kształcenie. W efekcie przez ostatnie cztery stulecia biblioteki wspomagały naukę i kształcenie oraz oddziaływały na upowszechnienie oświaty. Książka drukowana przyczyniła się do rozwoju szkół, rozprzestrzeniania idei, religii, nauki, literatury. Umożliwiła kontynuowanie i przekazywanie wiedzy o przeszłości, informowanie o teraźniejszości oraz przewidywanie przyszłości¹².

Biblioteka jest rozmaicie postrzegana. Dla jednych jest to wypożyczal-nia książek do czytania, dla innych jest miejscem zdobywania wiedzy, a jesz-cze dla innych miejscem spędzania wolnego czasu. Niezależnie od celów, jakie społeczeństwo wyznacza bibliotekom, zgodnie ze słowami Heleny Red-lińskiej, „począwszy od regulaminu aż do sprawozdania wszystkie zasady i czynności powinny być rozpatrzone w związku z zagadnieniami czytelnictwa”. A zatem w zasadzie wszystkie prace biblioteczne mają aspekt pedagogiczny, z tym że prace organizacyjno-techniczne służą właściwej pracy pedagogicznej pośrednio, stwarzając dla niej odpowiednie warunki¹³.

Samo pojęcie pedagogiki bibliotecznej obecnie jest znacznie szersze ani-żeli pół wieku temu. Rozumie się przez nią oddziaływanie na publiczność poprzez wszystkie biblioteczne procesy razem – od gromadzenia po udostępnianie oraz pracę z użytkownikiem¹⁴.

Pod pojęciem pracy z użytkownikiem rozumiemy usługi:

- informacyjno-sygnalne, promocyjne, stymulacyjne,
- inicjujące i kierunkujące wybieranie oferowanych usług i zbiorów,
- korekcyjne, optymalizujące przebieg procesów odbioru oraz wyniki tych procesów,

¹⁰ Dziennik Ustaw 1984 nr 26, art. 23 ust. 1.

¹¹ M. Walentynowicz, *Działalność pedagogiczna bibliotekarza*, Toruń 1956.

¹² J. Kołodziejka, *Za drzwiami biblioteki*, Warszawa 1996, s. 5.

¹³ J. Andrzejewska, *Bibliotekarstwo szkolne. Teoria i praktyka*, Warszawa 1996, s. 10.

¹⁴ J. Kołodziejka, *Biblioteki publiczne. Główne kierunki rozwoju*, Warszawa 1972, s. 168.

- poznawczo-informacyjne, polegające na udzielaniu bezpośrednim użytkownikom informacji¹⁵.

Biblioteka jest miejscem, gdzie realizowane są zadania pedagogiki społecznej zajmującej się badaniem warunków środowiskowych, dla której ważnym zakresem zainteresowań są zagadnienia kompensacji wychowawczej i opiekuńczej. Biblioteka jest również miejscem, w którym „pedagogika zadośćuczyni swemu pojęciu, gdy podmiot będzie mógł obecnie i w przyszłości prowadzić takie życie, jakie jemu wyda się wartościowe i sensowne”¹⁶, godne przekazania innym.

Zgodnie z jedną z definicji pedagogiki (gr. *paidagōgikē*) to nauka o wychowaniu, mająca na celu wyposażenie całego społeczeństwa – a przede wszystkim młodego pokolenia – w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości, postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój. Działalność tę, zwaną wychowaniem, dawniej utożsamiano z celowym, świadomym i zorganizowanym oddziaływaniem jednych ludzi na drugich. Do głównych instytucji takiego wychowania zalicza się rodzinę, przedszkole i szkołę. Od XX w. przedmiot pedagogiki – wychowanie – pojmowany jest szerzej. Obejmuje również samowychowanie i samokształcenie, a przy tym świadome i zamierzone oddziaływanie takich czynników, jak wszelkie organizacje, zwłaszcza młodzieżowe, środki masowej komunikacji, zakłady pracy, kluby czy teatry¹⁷.

Czytanie literatury, oglądanie obrazów, słuchanie muzyki nie są umiejętnościami dziedzicznymi. Nie dziedziczy się wiedzy o kulturze, każde pokolenie musi ją zdobywać, by móc przekazać następnym. Biblioteki stanowią integralną część systemu edukacyjnego, ten zaś oddziałuje na ilościowy i jakościowy poziom oświecenia społeczeństwa¹⁸.

Przyszłością działalności bibliotek nie jest więc przejście od innych instytucji pedagogicznych ich funkcji, lecz współpraca z nimi oraz poprawianie i rozwijanie swojej zasadniczej roli, zgodnie ze zmieniającą się rzeczywistością – w tym potrzebami użytkowników i zachodzącymi zmianami technologicznymi. Biblioteki, dzięki swojej działalności, mają realny wpływ na kształtowanie polityki kulturalnej, rozwój sieci bibliotek publicznych oraz na ich funkcjonowanie. To także ważni partnerzy licznych instytucji biorących udział w Programie Rozwoju Bibliotek prowadzonym przez Bibliotekę Narodową we współpracy z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Bibliotekarze, uczestnicząc w szkoleniach, poznają nie tylko nowe metody pracy z czytelnikiem, lecz także sposoby pozyskiwania funduszy unijnych na działalność i współpracę z instytucjami pedagogicznymi, kulturalnymi i oświatowymi.

Biorąc pod uwagę wyżej przedstawione przeze mnie argumenty, a także opierając się na jednej z definicji pedagogiki i korzystając z doświadczenia zawodowego zdobytego jako pracownik biblioteki, uważam, że biblioteka jest instytucją pedagogiczną.

¹⁵ J. Wojciechowski, *Praca z użytkownikiem w bibliotece*, Warszawa 2000, s. 22–23.

¹⁶ M. Winkler, *Pedagogika społeczna*, Gdańsk 2009, s. 287.

¹⁷ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1981, s. 222.

¹⁸ J. Kołodziejaska, *Za drzwiami biblioteki...*, s. 115.